

Мирјана Радојичић
Институт за филозофију
и друштвену теорију
Београд

UDK: 321.022
Оригинални научни рад
Примљен: 2. 4. 2008.

ЕХ-ЈУГОСЛОВЕНСКИ СЛУЧАЈ И БОРБА ЗА ЊЕГОВУ ИНТЕРПРЕТАЦИЈУ – ПРИМЕР НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ*

У тексту се разматра случај распада/разбијања Југославије из угла борбе за његову интерпретацију, коју је у протеклој деценији на јавној сцени водило неколико србијанских невладиних организација. Реч је, заправо, о својеврсној политици интерпретирања скорије јужнословенске прошлости, коју су исте практиковале у свом јавном раду у том периоду. Сажимајући у неколико тачака наречену интерпретацију, ауторка трага за кључним значајкама једне »нове политичности«, каква се, као модел цивилнодруштвеног деловања уобличавала на србијанским просторима у прошлом десетлећу. У закључном делу рада указује се на геополитичку димензију овога феномена и значај његовог прецизног законског регулисања, којим би иста могла бити у значајној мери ограничена.

Кључне речи: распад/разбијање Југославије, цивилно друштво, невладине организације Србије, политика, морал, интереси, међународни односи, евроатлантске интеграције Србије.

Међу компетентним и објективним истраживачима распада/разбијања II Југославије данас је готово неподељено мишљење да су западно-европски и амерички медији масовних комуникација одиграли улогу једног од најзначајнијих фактора тих епохалних догађаја. Континуирано намећући једну редуccionистичку, умногоме фалсификаторску и њихову по српски народ поразну интерпретацију, евроатлантска масовна општа су себи прибавила статус једног од кључних агенаса исхода кризе. Дефинитивно и неопозиво позиционирање српскога народа на место губитника и у тој неоружаној, борби за интерпретацију, и међународно-правно реализовање на њеним тековинама верификованих учинака оне предходеће јој – оружане борбе, било је, међутим, немогуће извршити без озбиљно осмишљеног, медијски снажно подржаног и финансијски добро опскрбљеног деловања *унутрашњих* актера србијанске парapolитичке сцене, формално-организацијски окупљене у србијанском

* Чланак је резултат ауторкиног рада на пројекту Института за филозофију и друштвену теорију у Београду *Регионални и европски аспекти интегративних процеса у Србији: цивилизацијске претпоставке, стварност и изгледи за будућност*, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије (бр. 149031).

"трећем", односно *невладином* "сектору", прецизније речено – једном његовом, најекстремнијем и у јавности најприсутнијем делу.

Србијанско друштво, иначе, има релативно дугу и респектабилну традицију добровољног, непрофитног и нелукративног грађанског самоорганизовања. Кроз сваколику своју новију историју, чији страдалнички карактер је пресудно одредио геополитички положај његове државне "куће на сред друма", српски народ је демонстрирао и потврђивао грађанску врлину хуманости, бриге за другог и солидарности с њим у тегобним временима. Историјски услови за развој овог облика друштвеног деловања у Србији постојали су, како је уочено, већ на преласку из XIX у XX век и могу се наћи "у традиционалним формама сеоске солидарности, утицају Српске православне цркве и њеног разумевања добротинства, као и у активностима бројних хуманитарних и других друштава која су деловала у Југославији од почетка XX века до II светског рата." (Станисављевић, 1995, 22) Од посебног значаја у том смислу била је и активност српске краљевске породице, под чијим покровитељством су прве друштвене установе ове врсте и настајале. Термин "невладине организације" се из више разлога (дистинктивна инсуфицијентност, рефлексно асоцирање са социјалистичком друштвено-политичком систему ривалским и дифамираним – капиталистичким обликом политичког и економског уређења друштва,...) за означавање овог облика модерне друштвености, у новије време на нашим просторима користи тек одавно¹ и све до данас у више политички него теоријски етаблираном дискурсу. Последња деценија XX века коју је на глобално-политичком плану кардинално обележио слом социјализма, а на локално-политичком додатно и распад/разбијање заједничке државе Јужних Словена, ситуирала је овај облик цивилног организовања у сасвим нов политички контекст и атрибуирала му неочекивано велики друштвени значај.² Околност да је на јужнословенским просторима социјализам заједно с једним од својих државних отеловљења, скончавао у низу сурових и вишегодишњих међуетничких ратова, учинила је ургентном потребу што ма-

¹ Први пут је, иначе, употребљен давне 1874. г. у часопису *Глас јавности*. На међународном нивоу у званични речник и званичне текстове уведен је тек 1945. г. кроз Повељу Уједињених нација. У различитим деловима света ове организације се различито и именују. У Француској их, на пример, називају "удружењима солидарности", у другим земљама "приватне организације", "организације цивилног друштва". У САД се за њихово именовање наизменично употребљавају изрази "добровољне", "приватне", "невладине", "непрофитабилне".

² Тај период је и на глобалном нивоу значи прекретницу у историји "невладиног сектора", у првом реду невладиних организација као једне од његових организационих форми. Њихов број у тим, годинама тектонских поремећаја у свету (1989-1993) повећан је за чак 160 %. И број међународних невладиних организација од почетка XX века до тог периода попео се са 176 (1909) на чак 28 900 (1993). Према подацима ОЕЦД-а крајем 80-их година у Трећем свету било је укупно 20 000 невладиних организација; крајем те деценије њихов број се попео на преко 50 000, а потом је растао из године у годину по геометријској прогресији. (*Цф.* Аврамов, 2005, 121.)

совнијег самоиницијативног, ванинституционалног и солидаристичког грађанског самоорганизовања, којим би се бар у извесној мери амортизовале последице надлазеће социјалне катастрофе, пре свега по оне најрањивије, односно њоме најтеже погођене и депривилеговане социјалне групације (избеглице, жене, деца, осиромашено радништво,...)

Намењене им задатке ове невладине организације³ су обавиле на ваљан начин и, бесумње, значајно допринеле да социјална цена државнога слома и друштвеног расула, иако објективно веома висока, буде, ипак, знатно мања него што је, тенденцијски узев, могла бити. И као такве, оне су, међутим, у целом том периоду незаслужено обитавале у дугој и тамној сенци једног другачијег типа цивилнодруштвеног организовања које је, заправо, у фокусу наше пажње у овоме раду. Реч је о невладиним организацијама у ужем смислу, односно тзв. *алтернативним* невладиним организацијама, како су дефинисане у једној, умногоме арбитрарној и субјективној, али прилично широко усвојеној класификацији.⁴ Адјектив "алтернативне" у овој одредби не реферира на маргиналну друштвену позицију ових организација, већ на њихово усмерење на, како се тврди, промоцију вредносних алтернатива затеченом стању у друштву. У том смислу, оне су, додаје се, еманципаторске, прогресивне, демократизујуће и модернизујуће форме цивилног организовања, односно промоције цивилног друштва као "подручја организованог друштвеног живота које је добровољно, самогенерирајуће, самодовољно, аутономно од државе и повезано с легалним поретком или скупом заједничких правила. Оно је различито од 'друштва' уопште по томе што укључује грађане који колективно делују у јавној сфери како би изразили интересе, расположења и идеје, разменили информације, остварили заједничке циљеве, истакли захтеве држави и учинили државне службенике одговорнима." (Диамонд, према Пауновић, 1997, 437) Према Гордону Вајту (White, 1994, 379) цивилно друштво је један међупростор између државе и породице "испуњен организацијама које су одвојене од државе, уживају аутономију у односу на њу, формиране су добровољно од стране чланова друштва, у циљу заштите или промоције интереса или вредности". Њих карактерише, тврди се, "тежња за промјенама, брига за заједничко добро и усмјереност на политичке проблеме у друштву ('нова врста политичности' која није усмјерена према освајању власти, већ према центрима политичког одлучивања)" (Пауновић, *Ибид*, 436).

Намера ми је да у овом тексту, у неколико крупних потеза, детектујем природу те "нове политичности" какву су у протеклих десетак година у своме раду демонстрирале и још увек демонстрирају невладине организације, у србијанској јавности углавном самопредстављене као промотери оних посту-

³ Реч је о синдикалним, различитим хуманитарним и добротворним невладиним организацијама, које су у том периоду осниване или су обнављале свој, у време титоизма обустављени рад.

⁴ Cf. Петровић & Пауновић, 1994.

лираних вредносних алтернатива стању у србијанском друштву затеченом након међуетничких ратова у којима је скончавала некадашња заједничка држава Јужних Словена.⁵ Прецизније узев, позабавићу се карактером политике интерпретирања новије прошлости јужнословенских народа, па и, како је насловом овога рада наговештено, својеврсне и снажне *борбе за њену интерпретацију*, какву су у протеклој деценији практиковале и још увек практикују ове невладине организације, односно њихови најпроминентнији активисти. Могућност или, можда, пре, *неужност* управо оваквог ужег тематског усмеравања истраживања "нове политичности" ових невладиних организација у протеклом трагичном десетлећу, проистиче из бизарне чињенице да се њихово интензивно деловање, номинално и декларативно усмерено сасвим другачијим циљевима (заштитити и унапређењу људских права и слобода, ширењу културе мира и ненасиља, афирмацији идеја мултикултурализма и толеранције,...), углавном исцрпљивало у ономе што је домен рада *научних* институција – императивно наметаном *интерпретирању* догађаја из новије прошлости⁶, који су успоставили социјални контекст у којем су деловале ове, као и све остале невладине организације, формиране или обновљене у последњој деценији XX века на подручју Србије.⁷ У те сврхе, најактивније међу њима,

⁵ "Скромнији у односу на владајући поредак, у смислу да је био лишен сваке претензије на власт, Београдски круг је био амбициознији у тежњи да 'унесе промене у један *жалошни менталитет*' (М. Миоциновић), то јест, онај скуп вредности у чијем је средишту примат колектива над појединцем, који је био и остао основа сваког тоталитаризма". (Перовић, 2002, 11, курзив М.Р.)

⁶ Реч је о интерпретацији која "мора бити наметнута српском народу" (Бисерко, 2006).

⁷ Чињеница је да један, бројчано незанемарљив део активиста невладиних организација које су предмет нашега интересовања у овом тексту, јесте потекао из србијанских научних институција. Материјална девастираност, идејна дезоријентисаност и, пре свега, професионално- и приватно-морална неутемељеност мноштва појединаца запослених у њима, учинили су их лаким пленом и значајним резервоаром кадрова за материјално много атрактивније – невладине организације, финансијски подржаване углавном из добростојећих иностраних извора. (О томе више у моме тексту: Радојичић, 2007) Не треба, разуме се, сасвим занемарити ни значај оних аутентично цивилно-друштвених, односно "новополитичких" мотива за ову врсту друштвеног ангажмана интелектуалца. Неки међу њима су, руковођени тим мотивима, понудили узорне примере истинске цивилно-друштвене културе каква се, након више деценија, васпостављала на србијанским просторима. Тако је, примера ради, на иницијативу Светозара Стојановића настао *Српско-амерички центар*, у циљу "унапређења односа двају народа", од немерљивог значаја након деценије трауматичних искустава једног од њих у међусобним односима. Оснивачи су из *својих* извора за рад Центра обезбедили почетну своту од 9 965 долара. Са сличним циљем настао је и *Центар за америчке студије* при Факултету политичких наука у Београду. Неки од србијанских интелектуалаца су, пак, на тој истој, "новополитичкој" платформи истовремено утемељивали и оне класичне, "старополитичке" форме политичке борбе, непосредно усмерене ка освајању власти. Реч је, јасно је, о неколико, почетком деведесетих насталих, а данас скоро сасвим расформираних, односно политичком нуждом фузионисаних, србијанских политичких странака. О карактеру поменуте платформе на којој

пре свих *Хелсиншки одбор за људска права у Србији*, низ година уназад неговао је интензивну издавачку и публицистичку делатност, чији резултати запремају десетине хиљада страница текстова различитих жанрова; организовао различите семинаре, омладинске школе као "облик едукације о непосредној прошлости", округле столове, трибине, конференције за штампу, промоције својих издања. Већи део доступног материјала насталог тим приликама, консултован је током настајања овога текста. У истраживачко-методском смислу његов наредни део се ослања на *анализу садржаја* тог обимног и у документарном погледу драгоценог материјала.

Послушајмо, дакле, како је, сумарно, односно у неколико тачака сажета, изгледала, то јест – како би *требало* да буде интерпретирана недавна прошлост јужнословенских народа према императивном нахођењу најпроминентнијих активиста србијанског "невладиног сектора", односно оног његовог дела чија јавна делатност је била у средишту наше пажње у овоме раду:

- Српску политичку традицију између два светска рата и током другог од њих, у претежној мери је, тврди се, обележила конзервативна, организистичка и профашистичка ("антиреволуционарна") политичка мисао и исто таква политичка пракса. Покушај режимских историчара да овај период српске историје интерпретирају у левичарском, прогресивистичком и антифашистичком кључу, ревизионистичко је и кривотворачко настојање у служби накнадне и тенденциозне ("плачљиве" – О. Милосављевић) виктимизације колективне судбине српског народа, аутентично обликоване у знаку квислинштва и колабораторства с немачким окупационим снагама. Па и више од тога, *"та иста власт* (Милана Недића, М. Р.) *је, преузевши кључне идеје националсоцијализма о нужности заштите чистоте 'крви и расе', превазишла и самог Хитлера у успостављању 'новог поретка'...*"⁸ Реактуализација овога типа политичкога мишљења, до које је дошло почетком деведесетих година протеклога века, израз је његовог историјског континуитета, накратко прекинутог окончањем Рата и оснивањем ИИ Југославије, у којој је, подвлачи се, исто било обуздавано прогресивном и левичарском оријентацијом не-српских политичких кадрова, који су преузели њено вођство. Србија је – то су догађаји с краја XX века недвосмислено потврдили – *"била и остала њен најконзервативнији елемент"*. (Бисерко, 2003, болд М. Р.);

- Уставни аранжман односа између *ex-југословенских* народа, успостављен 1974. године највишим правним актом СФРЈ, представљао је *идеално* решење њихове вишедеценијске конфликтности, решење чију правну и поли-

су биле утемељене и нивоу поверења стеченог у бирачком телу Србије, доста говоре и подаци с краја претходне реченице.

⁸ "Закон о реституцији и историјске члињенице", саопштење за јавност *Хелсиншког одбора за људска права у Србији*, 7.11. 2006. године, www.хелсинки.орг.јуу. О колаборантском карактеру тог периода српске историје сарадница ове невладине организације, београдска историчарка Оливера Милосављевић сачинила је студију на безмало 500 страна.

тичку извршност је, додуше – са жаљењем се примећује – имплицитно и са великим закашњењем, признала и сама Европа, преузимајући и уграђујући његове принципе у конститутивне акте настајуће интегристичке грађевине Европске Уније. *Ad litteram*: "У интерпретацији српских националиста Устав из 1974. био је главни разлог за распад земље јер је конфедерализовао Југославију", пише председница Хелсиншког одбора за људска права у Србији. Он је, међутим, по њеном мишљењу, када је реч о националном питању, био "добра формула за федералну државу, оптимална за све народе. Међутим, западни посматрачи су овај Устав дуго времена третирали само као комунистички и у антикомунистичкој еуфорији пропустили прилику да увиде његову вредност. Из данашње перспективе, када је 25 земаља Европске Уније у фази ратификације новог устава, Устав Југославије из 1974. се доима као **авангарда** тог процеса, јер је антиципирао конституционално решење сложених заједница каква је сада Европска Унија." (Бисерко, 2005, болд М. Р.);

• Некадашња СФРЈ се *распала*, то јест нестала као државни ентитет са географске карте света деловањем искључиво унутрашњих актера, у првом реду политичким актима *српскога* народа, односно његове политичке и интелектуалне елите, неспремне, како се тврди, да се суочи са изазовима децентрализације и демократске трансформације једне сложене државне творевине каква је била II Југославија. Неучествовањем у драми њенога распадања ни на који начин изузев као невољни и немоћни, а иначе добронамерни посматрачи, и сами тешко оштећени њеним последицама (принуђеност да прихвате десетине хиљада избеглица са ех-југословенских простора, издвајање огромних финансијских средстава на име донација за њихов пост-ратни опоравак,...) екстерни фактори ех-југословенске пропасти су, наглашава се, лишени моралне и кривичне одговорности за њене последице. Отуд: "Зашто нас Запад не воли? Глупо питање! Етички потпуно без основа! Ја питам зашто би Запад морао да нас воли? Зашто? Чиме смо ми то заслужили после првог и другог светског рата да нас Запад, у свакој ситуацији и при свакој нашој глупости, воли? Ја кажем: ако ме неко не воли, онда ћу питати самога себе шта сам то погрешио на ме не воли? То је етика и то је логика! Шта смо погрешили на нас Запад не воли?" (Николиш, 2002, 44) Није, дакле, "данас Србија изненада суочена са неприципијелном завером читавог света против ње и њеног покушаја да се конституише у националну заједницу, већ је управо овај анахрони, трибални, балкански начин конституисања заједнице завера против демократских начела на којима почива велики део савременог света. Зато свет нас не може да разуме" (Беланчић, 2002, 181). Ретке примедбе на понашање "света" у ех-југословенској кризи, имају се исцрпети у спорадичном и наглашено модерираним указивању на повремену неадекватност употребљених средстава (економске санкције, вишемесечно бомбардовање Србије 1999.г,...) прокламованим циљевима, чија политичка и морална

беспрекорност се ничим не сме довести у питање.⁹ Сваки покушај тумачења улоге међународне заједнице у *ex*-југословенској драми у другачијем кључу, израз је привржености конспиролошким ("теорије завере") виђењима исте и као такав, прецизира се, представља индивидуалну експресију колективне српске склоности параноји и самосажалењу, који онемогућавају обавезно српско суочавање с недавном прошлошћу, преузимање одговорности за њен ратни исход и колективно покајање пред жртвама; "Она (међународна заједница, М. Р.) *јесте противник српске политике која се води последњих 10 година, али то се*", по мишљену председнице Центра за антиратну акцију, "доживљава и приказује као да је она противник читавог народа." (Пешић, 1999) Исто становиште председница Хелсиншког одбора за људска права у Србији образлаже нешто темељније: "Лаж коју шири највећи број медија деформише друштво које живи у дубокој заблуди и конфузији. Промовисањем самосажалења и осјећања сталне угрожености због наводне свјетске конспирације против Срба, спречава се било какво осјећање одговорности и кајања." (Бисерко, 2005). У том кључу једна од најагилнијих активисткиња србијанског "невладиног сектора" тумачи и најтрауматичнију страницу новије српске историје – геноцид над Србима извршен током II светског рата на просторима тзв. Независне Државе Хрватске. Најзначајнији географски топос и симбол тог страдања, за С. Бисерко је тек "*српски мит о Јасеновцу и следствено томе, геноцидности хрватскога народа*". (Бисерко, 2003, болд М. Р.) На другом месту иста ауторка је прецизнија: "*Олаким квалификовањем ратних злочина над Србима термином 'геноцид', на делу је покушај релативизације (српских злочина у потоњим ратовима, М. Р.), који је веома узео маха, углавном стратешки осмишљен и промовисан од стране београдске елите*" (Бисерко, 2005а, болд М. Р.)¹⁰;

- Српски национализам је аутохтони и за распад II Југославије најзначајнији националистички покрет на њеним просторима; национализми других *ex*-југословенских народа, уколико уопште доспеју у фокус интерпретаторске пажње, сматрају су *реактивним* и без суштинске одговорности за распад заједничке државе. Свако евентуално настојање да се укаже на много

⁹ Из тог угла председник Београдског центра за људска права – В. Димитријевић и Јелена Пејић анализирају десетогодишње санкције према СРЈ (cf. Dimitrijevic & Pejić, 2000), а директор Грађанских иницијатива, М. Dereta i J. Hyatt – NATO bombardovanje Srbije u proleće 1999. g. (cf. Dereta & Hyatt, 1999).

¹⁰ У истом духу је интонирана и реакција хрватске подружнице ове невладине организације на Декларацију Конференције о Јасеновцу, одржане 31. маја 2007. у Бањој Луци, којом су учесници исте од Савета министара БиХ и влада Србије и Републике Српске тражиле покретање тужбе против Хрватске пред МСП у Хагу за геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима, почињен у том логору у време НДХ. Декларацијом је захтевано и да тиме буде условљен улазак Хрватске у Европску унију. Хелсиншки одбор за људска права у Хрватској је на то оштро реаговао најављујући тужбу Савету Европе због "покушаја ревизије историје" (према: Дневник РТС-а, 2. јун 2007, болд М. Р.)

сложенију историјску динамику међунационалних односа на просторима ех-Југославије, има бити проскрибовано. Оно, сматра се, представља покушај релативизације *апсолутне* српске одговорности за сва конфликтна дешавања на политичкој сцени некадашње заједничке државе, која су резултирала њеним распадом. Историјско-динамичка димензија се има интерпретативно одузети и међуетничким ратовима који су га пратили.¹¹ Издвајањем неколико тачака у времену њиховог вишегодишњег трајања, тачака у којима се и зачиње и окончава интерпретаторска пажња, сложена динамика мноштва, па и бројних злочиначких ратних аката свих зараћених страна, интерпретативно се редукује на прости збир српских ратних злочина, који се представљају у континуираном низу, увек као иницијални и самосврховити акти српског *агресора* на међународно признате државе Хрватску и Босну и Херцеговину. "То што смо ми радили тој другој држави, Босни, то је катастрофа. БиХ је тада већ била међународно призната држава", подсећа Весна Пешић. (2005) На другом месту ова активисткиња "трећег сектора" прецизира своје становиште: "Ако је реч о српској експанзионистичкој ратној политици, која је имала за циљ **окупацију** туђих територија, између осталих и Хрватске, морам да кажем да је та политика у потпуности поражена." (Пешић, 2000, болд М.Р.) Злочини осталих актера ех-југословенске драме, уколико нису предмет интерпретаторског табуа, или у дословном смислу порекнути, сматрају се реактивним и одбрамбеним и као такви, тврди се, не подлежу кривичним и моралним санкцијама истих размера, нити су вредни озбиљније интерпретаторске пажње, бар не пажње српских интерпретатора и моралних валоризатора недавне ратне прошлости јужнословенских народа. Наиме, "ту се сада мешају неки интелектуалци који су некакви 'полутани' и који покушавају да замрсе ствар са Законом (о сарадњи са Хашким трибуналом, прим. М. Р.) на стално причају приче у шрех, у корист или против помирења, извињења, Вилија Бранта и клечања, па онда се иде још више у шрех с причама типа 'сви су патили', 'сви су чинили злочине' што је чиста баналност, јер је то опште место, децидна је Весна Пешић. "Ма, не занима ме то, (...) интересује ме законска и правна правда за Сребреницу и друге (српске) злочине, а

¹¹ Ратни исход распада некадашње заједничке државе, интерпретира се, иначе, искључиво у кључу српске виолентности као супстанцијалног и петрификованог етно-менталитетског својства српскога народа, политички инструментализованог у сврхе великосрпског империјалног пројекта. Односно: "Континуитет политичког насиља које карактерише политичку културу Србије, кључ је за њено разумевање", уверена је С. Бисерко. (2003а) Сличнога мишљења је и члан *Београдскога круга*, Обрад Савић: "Нападно ратничко оргијање вероватно документује тезу по којој је 'дивљи' рат могућан само у оној земљи која иначе живи у 'дивљем' миру, у скривеним формама племенског поретка где превлађује 'закон дунгле' (Ф. А. Хајек)...Епска верзија *Cool Killera* је, уосталом, одавно промовисана у *доминантну* фигуру нашег културног хероја." (Савић, 2002, 215, болд М.Р.)

не историјска и морална **наклапања**." (Пешић, 2002, болд М. Р.)¹² Политичку одговорност и за злочине над Србима, прецизира се, треба да преузме српски народ као њихова жртва, односно његова некадашња политичка елита, која је својим про-ратним политичким актима принудила остале народе *ex*-Југославије да прибегну свим средствима одбране, па и злочиначким.¹³ Та чињеница, међутим, наглашава се, не мење ништа битно на моралној беспрекорности њихове победе у настојањима на реализацији својих политичких аспирација, које су, аподиктички се додаје, биле сасвим у складу с доминантним светским процесима.¹⁴ Моралном димензијом њихове, одбрамбено-ратне обичајности би евентуално, односно уколико желе, могли (не и морали!) да се позабаве припадници њихових народа, иначе током целе протекле ратне деценије у том својству невидљиви, односно неприсутни на јавној сцени новостворених јужнословенских држава. Јер, претензија на универзалност, односно једнакост примене у свим, у моралном смислу сличним ситуацијама, није, "иноваторски" се устврђује, *differentia specifica* моралног становишта. Оно, напротив, треба да се исцрпи у инсистирању на кривичној и моралној одговорности искључиво сопственога народа¹⁵, без обзира на карактер и размере санкција којима би он тиме могао бити изложен, штавише, управо са свесном претензијом да се и оне преостале могуће, а још ненаметнуте српском народу, испровоцирају. Јер, *"релативизација и деетнификација сребреничке трагедије"*, упозорава забринуто Соња Бисерко, *"оне могућила би плаћање ратне одштете (...)* и *помогла у остваривању стратешких циљева Београда да тражи територију Републике Српске у замену за Косово."*

¹² Вреди забележити да је ауторка наведених речи дипломирана филозофкиња и докторка социолошких наука, а у постпетооктобарској Србији и заштитница и промотерка њених државних интереса у једној јужноамеричкој држави?!

¹³ "Великосрбијански национализам, то треба једном већ рећи, није извукао историјске поуке из прошлости, и данас својом политиком доприноси физичкој ликвидацији рубних Срба у расијању. (...) Треба коначно рећи и то ко заправо, испоручује Србе на кланицу. *Знамо ко их убија и кога они убијају, но, треба знати ко их гура тамо да буду убијени!*" (Инић, 2002, 207) У том смислу, "инсистирање српских власти да се ради о највећем етничком чишћењу у функцији је негирања легитимности војне операције 'Олуја' и, сходно томе, изједначавања одговорности за рат." Према: *Сигурност грађана у недовршеној држави*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2001, стр.15.

¹⁴ "Међутим, и поред војне надмоћи коју је имала, Србија није могла да савлада отпор осталих југословенских народа, јер се показало да они имају моралну надмоћ и да су њихове тежње у складу са доминантним светским процесима" (Бисерко, 2005).

¹⁵ "Баш ме брига шта је било после Вијетнамског рата и шта су то тамо Американци радили. Ми као грађани треба да откријемо или бар да утичемо да се наши злочини обележе и казне. То је за наше добро. Налик је ономе када кажу да има много лоших ђака. Али мене то не интересује, мене брине ако је мој син лош ђак. Има болесних људи, али мене највише погађа када је неко мој болестан. Дакле, мене погађа када су се злочини догодили у моје име, у моме окружењу и када се за то налазе оправдања", прецизира председница *Југословенског комитета правника за људска права*. (Ковачевић-Вучо, 2002)

(Бисерко, 2002, болд М. Р.) Утолико и "покушај групе некомунистичких правника да пред једним другим, Међународним судом правде у Хагу, оспори тужбе Босне и Херцеговине и Хрватске за агресију и геноцид, делује аморално." (Бисерко, 2002 б) Из тих разлога, пет година доцније окончани процес против Србије пред овим судом по једној од наречених тужби, наишао је на сасвим очекивану реакцију србијанских невладиних делатника. Према мишљењу директорке *Фонда за хуманитарно право*, Наташе Кандић његова пресуда да Србија није одговорна за геноцид почињен у Сребреници је несумњиво "последница недостатка доказа, које је за овај процес **требало да обезбеди Србија**" (према: *Политика*, 27.2.2007., болд М.Р.) Председница ЈУКОМ-а је, опет, непоколебљива у становишту да одлука МСП-а "представља крај транзитивне правде и велики **пораз Србије**" (према: *Данас*, 27. 2. 2007. болд М. Р.).¹⁶

• Српска православна црква је доласком Слободана Милошевића на власт враћена на историјску позорницу и у наредној деценији се, по мишљењу србијанских цивилнодруштвених делатника, самоконституисала као кључни операционализатор његовог великосрпског државног пројекта. Манипулишући религијским и националним осећањима она је, тврди се, обезбедила погодно социјално-психолошко тло и масовну подршку предстојећим српским империјалним походима на туђе етничке територије. Силаском Милошевића с власти, десекуларизација, односно својеврсна *клерофашизација* српског друштва је добила на убрзању. На руку јој је, додаје се, ишла и чињеница пораза Србије у агресорским ратовима и њена принудна пацификација, што је отворило путеве алтернативним агенсима свесрпског ујединитељског прегнућа, међу којима, тврди се, црква има привилеговано место. Односно, "на том пројекту се истрајава и сад, али 'мирним и дипломатским' средствима, преко активности Српске православне цркве која делује као *парapolитичка организација (...)* Ради се у суштини о стратегији чекања нових међународних околности", објашњава С. Бисерко. (2005) Улога СПЦ у овом историјском тренутку је "не само да *маркира српске етничке територије, него и да одржава илузију о њиховом уједињењу*".¹⁷ Посебно је опасно њено деловање на просторима Црне Горе и Македоније, које би, упозоравало се, могло произвести грађанско-ратни исход легитимних црногорских настојања на стварању самосталне државе, односно одложити дефинитивну еман-

¹⁶ Имајући исту у виду, директорка *Центра за културну деконтаминацију* тврди да "римска античка изрека 'Сенатор је добар човек, али је Сенат зла животиња', звучи супериорније од схватања садашњих Европљана шта је држава. Нека мени, лаику, буде дозвољено да не разумем. Или да упитам: како то да 'Шкорпиони' који су из Србије, не кажем да су српски и да представљају српски народ, већ да су из државе Србије, 'Шкорпиони – зла животиња' нису у вези с државом Србијом по ставу МСП у Хагу". (Павићевић, 2007)

¹⁷ *Људска права и колективни идентитет- Србија 2004*. Хелсиншки одбор за људска праца у Србији, Београд, 2005. стр. 52.

ципацију македонске цркве и државе од српскога утицаја. И судбина српског манастирског комплекса на Светој Гори, па и косовских манастира, односно њихово "патетично, у ствари, саморекламерско јавно оплакивање (...), којем су се предали разни уметници и челници културних институција, у суштини припада ширем тренду **клерикализације** Србије којем осим културних делатника, здушно доприносе и државни званичници, политичке партије, медији..."¹⁸ Као таква, СПЦ, додаје се, има одлучујућу улогу у пружању отпора процесу интеграције Србије у Европу и, с тим у вези, концепту људских права, па и самој промоцији индивидуалних слобода. "СПЦ процес глобализације сматра свеобухватним методом унификације који ствара нови тоталитарни систем, сада прикривен причом о људским правима и промоцијом индивидуалне људске слободe. Све је то, по тумачењу СПЦ, у функцији стварања 'универзалног светског идентитета' који се брани чак и војним интервенцијама".¹⁹ С друге стране, о интензивној делатности Католичке цркве на србијанским просторима насељеним етничким Хрватима, активисти србијанског "невладиног сектора" извештавају регистром несумњиво афирмативних, одобравајућих и глорификаторских реторичких тонова.²⁰ Њихова интерпретативна политика и њен режим дискурса налажу и строго селекционисану терминологију за карактеризацију делатности исламске верске заједнице на просторима Србије. Све транспарентније присуство екстремистичког и фундаменталистичког – вехабијског покрета у њеним редовима, за активисте србијанског невладиног сектора представља манифестацију "наводног исламског фундаментализма". Сразмерна демонстрираним симпатијама је и осуда напада на исламску богомољу на територији Београда, до којег је дошло након погрома и етничког чишћења српског становништва са Косова и Метохије у пролеће 2004. године, током којег је страдало и више десетина православних светилишта на тим просторима. Србијански "грећи сектор" оно прво

¹⁸ *Ibidem*, стр. 44

¹⁹ *Ibidem*, стр. 24.

²⁰ Посебно се истиче њена улога "на плану служења стандардним језиком и неговања културног наслеђа. За културни живот војвођанских Хрвата неколико институција унутар Католичке цркве је од изузетне важности: то су класична гимназија 'Паулиnum' Суботичке бискупије, где се на средњошколском нивоу стичу основна знања за будуће свештенике на хрватском језику. Такође, постоји и Теолошко-катехетски институт Суботичке бискупије, који образује будуће вероучитеље. Што се тиче питања верског информисања на хрватском језику, у Суботици католички свештеници Хрвати издају месечник *Звоник*, у тиражу од 2500 примерака. На Радио Суботици једном недељно, у трајању од петнаест минута, емитује се верска емисија на хрватском језику. Католички институт за културу, повијест и духовност 'Иван Антуновић' са седиштем у Суботици има своју издавачку дјелатност у оквиру које је објављено неколико десетина књига на хрватском језику." (*Ibidem*, стр. 563.)

семантизује као "дивљање на улицама Београда" ; ово друго су тек "нереди на Косову".²¹

• Долазак Слободана Милошевића на власт обележио је, наглашава се, и пораст антисемитизма, који кореспондира тада актуалним стереотипима о међународној завери против Србије као инструментима правдања дебакла његове политике. "Теорија о завери увек подразумева 'владаре у сенци', односно моћне јеврејске центре чија је жеља да завладају светом, што је иначе, опште место антисемитске литературе."²² Као такав, овај облик расизма није, међутим, представљао новину на србијанској политичкој сцени, већ је пре, аподиктички се додаје, израз континуитета србијанске антисемитске политике, чији су темељи постављени низ деценија уназад. "Јевреји су као градско становништво све до Берлинског конгреса 1878. имали разлога да жале за Турском која је била верски толерантна."²³ У Краљевини Југославији, пак, антисемитизам је "уздигнут на ниво званичне политике и доживео је своју кулминацију кроз антијеврејске акте владе Цветковић-Мачек, чијом применом је почело 5. октобра 1940."²⁴ У том смислу, члан Центра за мониторинг и евалуацију, Стјепан Гредел упозорава: "Не треба заборавити, јер се и то гура под тепих, да је након окупације у Србији у време Недићевог режима Србија постала прва земља у Европи, такозвана **Juden frei**, то јест ослобођена од Јевреја, на овај или онај начин. Не треба заборавити да смо ми имали и наше мини Аушвице по Србији, такође за Јевреје. Дакле, антисемитизам латентно јесте присутан, мада је прилично сулудо да се он подгрева у XXI веку када по попису становништва Јевреја можда има 3000."²⁵

²¹ Овај и два претходна краћа навода преузета су из: *Људска права и колективни идентитет*, цит. издање, стр. 158 *et passim*.

²² *Ibidem*, стр. 37. "Репродуковањем митолошке свести са завереничким предзнаком, антисемитизам је у Србији инспирисан и веровањем да је српској несрећи допринела и у свету наводно утицајна јеврејска заједница (појачано посебно након интервенције НАТО) и њени истакнути представници (Мадлен Олбрајт, Ричард Холбрук, Весли Кларк, Роберт Гелбарт)." *Ibidem*, стр.38.

²³ Према: *Људска права у транзицији*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2002., стр. 156.

²⁴ *Ibidem*, стр. 157.

²⁵ Према: *Људска права и колективни идентитет*, цит.изд. стр. 37. болд М.Р. Ево шта о страдању Јевреја у Србији током II светског рата, односно о томе ко је, заправо, и због чега лансирао вест о њој као *judenfrei* држави, каже врсни познавалац ове тематике, Кристофер Браунинг: "Набрајање акција против Јевреја било је обавезни део сваког извештаја о текућој ситуацији који су крајскомандатуре (*Kreiskommandanturen*, војни одсеци) подносиле фелдкомандатури 610. (...) Понос који је показивао Шефер (високи функционер Гестапоа у Београду, М.Р.) хвалећи се својим постигнућем – 'Београд је једини велики европски град који се ослободио Јевреја', док је његова полицијска служба *Sipo-SD Dienststelle* била друга изван немачке која је своју територију прогласила за *judenfrei*, као и ревност коју је показивао Турнер (шеф СС-администрације у Београду, М.Р.) трудећи се да се део заслуге за ово припише њему, показује да су обојица била у потпуности свесна

Антисемитизам је у сталном порасту од 5. октобра 2000.године, и посебно након децембарских избора 2003. године, после којих на власт долази, како се тврди, коалиција изразито десне оријентације. За активисте србијанског трећег сектора је у том смислу индикативан покушај једног спског књижевног критичара да критички сагледа литерарни опус једног од проминентнијих србијанских литерата јеврејског порекла. "*Поменута књига није случајно штампана управо у тренутку када је српски нацизам на врхунцу и очигледно је у функцији чишћења српске културе и књижевности од 'страних' утицаја*".²⁶ Разлог за актуални антисемитизам нису, међутим, сами Јевреји. "*Оно је врста касног историјског рефлекса одређених кругова за све што је друго и туђе*", уверен је сарадник Хелсиншког одбора за људска права у Србији, Мирко Ђорђевић.²⁷ Његов саборац, србијански социолог Божидар Јакшић, "хеуристички" потврђује његово становиште: "*Дошао сам до закључка да у традицији овога друштва постоји нешто што све друго и другачије сматра непријатељским*".²⁸ Наводни филосемитизам (односно "*филосемитизам*") који и као такав, дакле, према налазима интерпретатора из редова србијанског трећег сектора, фингиран и неутентичан, датира тек из времена успона Слободана Милошевића на власт, односно од оснивања *Друштва српско-јеврејског пријатељства*, треба тумачити као манипулативни покушај једног дела српске културне елите да, идентификујући јеврејску и српску двадесетове-

тога колики значај Берлин придаје тим догађајима. (...) Турнерови извештаји упућени Берлину су често били нетачни и пуни самохвале. Турнер је чинио очајничке напоре да себе и свој положај заштити од војних личности, решених да умање улогу шефа војне администрације, а и од Химлера који је доводио на положај једног есесовског и полицијског функционера вишег ранга, са јурисдикцијом над многим областима које су раније биле у Турнеровој надлежности, нарочито над полицијом. Турнер је због тога износио многе претеране, а у неким случајевима и потпуно погрешне тврдње о својој улози, поред осталог у предузимању мера против Јевреја, а све то у очајничком али безуспешном покушају да импресионира Химлера. (...) Укратко, Турнерови извештаји Берлину нису одражавали стварни ток догађаја у Београду, него пре слику тих догађаја какву је Турнер желео да представи Берлину, како би заштитио сопствени положај који је био угрожен." (Браунинг, 1992, 408, *et passim*). Ставови београдског социолога и цивилнодруштвеног делатника – С. Гределја, због којих смо посегли за овим штивом, представљају, дакле, груби и гнусни фалсификат. Њихов аутор, иначе доктор социолошких наука и власник највиших научних звања, у последњих петнаестак година је у академским круговима био препознатљив по својим горљивим антисрпским националистичким и расистичким ставовима, које је, уз тешка огрешења о научно-методолошке процедуре, а без икаквих последица по свој академски статус, у целом том периоду успевао да заодене у "научно" рухо. О томе више у: Тадић (1995) и Поповић (2001). Такође и у моме тексту "Србијанска хуманистика и западне представе о Србима током југословенских грађанских ратова – 'наука' у служби расизма" (манускрипт).

²⁶ *Ibidem*, стр. 39., болд М.Р.

²⁷ Према: *Људска права у транзицији*, цит.изд. стр. 160.

²⁸ Према: *Ibidem*, стр. 138.

ковну судбину, закамуфлира агресивну и геноцидну великосрпску политику србијанског режима с почетка деведесетих;

- Србијански медији масовних комуникација су, тврди се, током деведесетих година имали улогу кључног агенса ратне политике србијанског режима. Пропагандом лажи, мржње и стереотипа србијанска општа, у првом реду електронска, су припремила социјално-психолошко тло наступајућим ратовима. Њихове, по српски народ поразне исходе и њима осведочени неуспех интензивне медијске ратне пропаганде, треба приписати *"нејасноћи, контроверзности и лицемерју ратних циљева које је требало пропагирати."* (Гредел, 1996, 151) Утолико, у таквим исходима ех-југословенских ратова треба видети *"некакву 'вишу правду'".* Режим који се уздигао управо на посвемашињој злоупотреби (вруже) реторике, лажи и пропаганди – изгубио је медијски и пропагандни рат, а 'прави рат' није добио. Да ли је то само због тога што су 'други варали мало боље'?", пита се реторички и славодобитнички С. Гредел (*ibid*, 152, болд М. Р.) И после пада Милошевићевог режима, медијска матрица извештавања о србијанској политичкој стварности је, према налазима србијанског "трећег сектора" остала непромењена. Разлика између некадашњих опозиционих и режимских медија је сасвим ишчезла; сви они су се уместо ургентног суочавања с прошлошћу, ставили у службу стабилизовања и потпуног етаблирања српског национализма као трајне идеолошке оријентације србијанске политичке елите. Но, *"ћутање не може да поништи прошлост у којој су државни медији пропагирали рат, мржњу и насиље, у којој су одабране коментаторске ТВ куће производиле агресивни турбо-кич, патријархалну малограђанштину и националистички радикализам, сви заједно подупирући ауторитарну власт."*²⁹

- Ваздушна инвазија НАТО на СРЈ у пролеће 1999. није имала карактер агресије, већ изнуђеног покушаја међународне заједнице да детронизује злочиначки србијански режим, односно, прецизира се, да оконча његову десетогодишњу геноцидну политику, чије су жртве били, или су могли бити, сви остали народи Западног Балкана. Као таква, она се има сматрати не само нужном и легитимном, већ и увелико закаснелом. *"Та је интервенција у Београд дошла прекасно, ја сам о њој причао још 1991. године. Интервенција је тада била неопходна и ту никада нисам имао никакав морални проблем"*, признаје члан Центра за антиратну акцију, Срђа Поповић.³⁰ Исту је требало, ауторитативно се процењује, окончати ангажовањем и копнених трупа, односно потпуним војним поразом, окупацијом и демилитаризацијом Србије³¹;

²⁹ Људска права у транзицији – Србија 2001., Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, 2002. стр. 133.

³⁰ Према: *НИН*, бр. 2716, стр. 37.

³¹ *Сф.* изјаву С. Бисерко цитирану у уредничком уводнику *New York Times*-а, Мај 9, 1999. (Харден, 1999) Такође и излагање исте пред Хелсиншким комитетом за људска права у Штокхолму (Бисерко, 1999). У реферату који је тих дана сачинио *Омнор*, а потписао га члан Извршног одбора ове невладине организације, истакнуто је да се проблеми морају

• Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (тзв. Хашки трибунал) није само *објективна* и *респектабилна* институција³², која утврђује индивидуалну одговорност за злочине почињене током међуетничких ратова на просторима некадашње заједничке државе и одређује кривичне санкције за њихово извршење, већ, категорички се тврди, и место на којем се исписују једине поуздане странице новије политичке историје тога региона, чему, према сопственом признању, немали допринос дају и активисти србијанских невладиних организација.³³ Јер, "све је јасније да ће хашки процеси дати сасвим нови кључ за читање историје Балкана XX века", (Бисерко, 2002а) Из тих разлога и међународну заједницу треба подвргнути критици када својом актуелном политиком почне да показује назнаке деловања "изван историјског контекста **који суд дефинише**". (Бисерко, 2002 б, болд М.Р.) Истоветног је мишљења и Наташа Кандић: "Нажалост, то наше суочавање (с прошлошћу, прим. М. Р.) мора да се заснива на чињеницама које износи Хашки трибунал..." (Кандић, 2002) Идентитет кључних актера те прошлости и у феноменалном и у персоналном смислу, је за србијански "трећи сектор" несумњив – српски национализам, његови креатори и операционализатори: "Процес Слободану Милошевићу у Хашком суду исписује прецизну хронологију сви ратних догађања и открива његове циљеве, идеологију српског национализма и његове архитекте," уверена је С. Бисерко (2005). Члан *Београдског круга*, Аљоша Мимица, нема никаквих дилема у погледу састава клуба тих 'архитеката': *Помислимо само на све оне јуродиве сликаре, завичајне песнике, злогуге пророке, патентиране демистификаторе планетарних завера и стручњаке за разобличавање 'новог светског поретка', етногенетичаре и параистори-*

поставити "на наш начин, (...) кривица садашњег режима за ситуацију у Србији мора се посебно истаћи." (према: Аврамов, *ibidem*, 208)

³² "Зашто би Хашки трибунал радио нешто што не би било у складу са правдом", пита се "неупућено" Весна Пешић (1999).

³³ Према речима директорке *Фонда за хуманитарно право*, Наташе Кандић ова организација је приредила и доставила Хашком трибуналу више хиљада страница прикупљеног материјала, који је послужио као основа за подизање оптужница против великог броја српских актера ратова на просторима *ex*-Југославије. Ова активисткиња србијанског "трећег сектора" је, уз то, снабдела дописника америчког часописа *USA – Today* Жака Келија "информацијама" о злочинима српске војске и полиције на Косову, на основу којих је овај сачинио уводник у своје листу. Притом се позвао и на "армијски дневник" у коме се налазило "писмено наређење о етничком чишћењу". Његов чланак је послужио као "најјачи и директни доказ" за оптужбе пред Хашким трибуналом. Када је откривено да је читава прича лажна, Кели је из професионално-етичких побуда поднео оставку. Председница *Фонда за хуманитарно право* није, међутим, сносила никакве последице због овог случаја, а Трибунал је и надаље те податке користио као "доказни материјал". Тужилац овога трибунала Џефри Најс се, уз то, више пута током унакрсног испитивања историчара Славенка Терзића, сведока који се пред истим појавио на позив првооптуженог Слободана Милошевића, позивао на ставове Соње Бисерко и Латинке Перовић, две најистакнутије фигуре србијанског "невладиног сектора".

чаре који корене свога народа проналазе у недокучивим дубинама праисторије, бивше марксисте који су утеху због пропасти своје идеологије нашли у 'слаткој радости припадања' Нацији, неуморне цртаче геополитичких карата, журналисте и фељтонисте који су нашој незрелој читалачкој, а пре свега телевизијској публици устрајно подастирали једну наопако постављену слику историје и света." (Мимица, 2002, 214) Повлашћено место у тој галерији креатора великосрпског пројекта заузимају аутори "злогласног Меморандума САНУ" (С. Гредел), тог "манифеста српског национализма, који је подстакао и оправдавао планове 'Велике Србије' и тиме стварао националне нетрпељивости међу народима бивше Југославије" (Животић, 2002, 344). Другим речима, "све што је дотада било табу југословенске заједнице (на првом месту национализам као најизвеснији чинилац њенога распада) постало је пожељан став, све што је спречавано и васпитањем и пропагандом и насиљем, да би се очувала заједница чији распад по националним линијама није могао да се изврши без много већег насиља, постало је 'визија'. И као што је 'визионарство' Меморандума еуфемизам за 'национални програм', тако су 'демократија', 'просперитет' и 'слобода' еуфемизми за 'етнос', 'територију' и 'етничку државу'" (Милосављевић, 2000, 3).

• Споразум између представника трију зараћених босанскохерцеговачких народа склопљен 1995.г у Дејтону, легализовао је етничку поделу ове бивше југословенске републике, насталу, тврди се, као резултат српске агресије и политике етничког чишћења, односно геноцида. Сличан карактер имао је, додаје се, и вишегодишњи српски третман *леgitимних* политичких аспирација косметских Албанаца.³⁴ Стога ће планирани акти међународне заједнице у правцу ампутирања Косова и Метохије од остатка србијанског државног организма, односно ревизије Дејтонског споразума у смислу поништавања државности Републике Српске њеним утапањем у државно тело унитарно конципиране Босне и Херцеговине, бити легитимна одмазда за, како се тврди, једнодеценијску политику државнога терора, бруталног кршења људских права и покушај геноцида над косметским Албанцима, односно за, пред непристрасним и кредибилним трибуналом у Хагу утврђени геноцид над босанским Муслиманима, на којем је, прецизира се, настала Република Српска. "Охрабрујућа је чињеница да високи представник у БиХ – Педи Ешдаун, на Дејтонски споразум гледа као на акт који се 'мора превазићи да би се ушло у Европску Унију', јер је сачињен да би се 'зауставио рат'", мишљења је С. Бисерко. Јер, "само **укидање Републике Српске што је већ и учињено брицањем државности и суверености из њеног Устава, биће позитиван сигнал за цео регион.**" (Бисерко, 2003б) Стога, сугеришу србијански цивилно-друштвени активисти, треба здружено подржати иницијативу бошњачке стране за

³⁴ "Дејтонски споразум је уважио етничку поделу која је резултат геноцидне политике над бошњачким народом. Покушај Милошевића да на исти начин створи нову ситуацију и на Косову, чиме би се озбиљно угрозила стабилност читавог Балкана, завршио је НАТО интервенцијом." (Бисерко, 2005)

укидање ентитета и уређење БиХ као државе са 12 кантона³⁵ У том смислу, од посебнога је значаја, тврди се, већ помињана упорна апсолутизација и етнизација свих српских злочина током грађанских ратова на просторима *ex*-Југославије, посебно сребреничког. Јер: "Сребрница је посве посебан случај. То је више од трагедије. Истребљење толиког броја људи за четири дана (према тврдњама ове активисткиње **више од 10 000**, прим. и болд М. Р.), организовано и систематски, то није био никакав експрес, већ сама суштина – радикално зло. Методи коришћени у Сребрници надишли су све оно што се дешавало на територији бивше Југославије. То се неће и не сме заборавити. За Србе је то тешка хипотека која се као огроман терет оставља будућим генерацијама." (Бисерко, 2005а) Рад Комисије за истраживање догађаја у и око Сребрнице за период од 10. до 19. јула 1995. године коју је основала Влада РС 25. децембра 2003. године, представљао је "први, макар и декларативни помак, да се РС суочи са чињеницом да је геноцид у Сребрници планиран систематски и организовано, те да је то 'симбол српског фашизма'"³⁶ С друге стране, изјава председника РС Драгана Чавића дата поводом првих налаза наречене комисије "да је сребрничка трагедија 'црна страница историје српскога народа' тек један од покушаја историјског редукационизма, јер се не помиње геноцид као плански смишљена и организована акција политичког и војног врха РС и Србије."³⁷

• Но, политичка фрагментација простора Западног Балкана не би, сугерише се, требало на томе да се оконча. Црна Гора је из интерпретаторске перспективе активиста "невладиног сектора" већ 2001. године била независна, србијанског империјалистичког и хегемонистичког загрљаја ослобођена држава, коју је као такву требало и признати.³⁸ Аналитичком тиму Хелсиншког одбора за људска права у Србији не промиче ниједна благодат тог будућег статуса ове некадашње југословенске републике: "Државна заједница је створена да би убрзала пут Србије и Црне Горе у Европску унију, а она се за Црну Гору претворила у застој на том путу. Анализе указују да је пре

³⁵ "Тиме би се поједноставила компликована администрација за чији рад је сада потребно 60 одсто од укупних јавних прихода. У основи те идеје је претходно проглашење Дистрикта Брчко за једанаести кантон. Остварењем овакве замисли РС би била подељена на два дела. Тако не би морало ни да се формално покреће питање укидања РС, а она би практично престала да постоји, јер више не би била територијална целина. Босна би тада имала 13 кантона – десет постојећих унутар Федерације БиХ, један би био Брчко, а делови Републике Српске представљали би два." Према: *Људска права и колективни идентитет*, цит. изд., стр. 379.

³⁶ *Ibidem*, стр. 383.

³⁷ *Ibidem*, стр. 385.

³⁸ "Црна Гора је у трагању за својим идентитетом и будућим статусом. Она увелико постаје медитеранска земља; њени становници, они који су млађи од 40 година, сматрају себе Црногорцима (...) и само је питање времена када ће независна Црна Гора постати стварност на Балкану.", предвиђала је С. Бисерко (2001)

стварања заједнице, критеријуме по којима је Црна Гора могла стићи до прве степеннице, студије о изводљивости, било лакше испунити него сада. Упркос томе, Црна Гора би као независна држава могла да надокнади изгубљено време, будући да би, као мала држава која је већ сада одмакла у реформама испред Србије, врло брзо могла бити примљена у Партнерство за мир и Светску трговинску организацију. Самостално би могла да постигне и ефикасније споразуме с Међународним монетарним фондом и другим финансијским институцијама, као и да учврсти политичку стабилност неопходну за привлачење страних инвестиција и самим тим подизање животног стандарда становништва, односно ублажавање негативних последица транзиције.³⁹ Неколико година доцније пристиглу реализацију својих жеља и настојања, активисти србијанског "трећег сектора" су поздравили на сасвим очекиван начин: "Црна Гора је, другим речима, **слободна** – и то је једна од вредности њене слободе – од меморандумске елите која је у Србији поново доминантна струја, а чији су важни сегменти и монтањари асимиловани у Академији, "Политици", **мафији** и осталим **традиционалним** установама српског народа" (Самарџић, 2006, болд М. Р.). Соња Бисерко ће, опет, сасвим искрено признати: "Заједно смо (она и њена саборкиња Олга Поповић Обрадовић, прим. М. Р.) на улицама Подгорице поделиле **радост** осамостаљивања Црне Горе, што је један од последњих удараца српском национализму". (Бисерко, 2007, болд М. Р.);

- Када је реч о мањинским и регионалним проблемима, који, "зналачки" се упозорава, својом бројношћу и интензитетом већ озбиљно доводе у питање унутрашње уређење матице српског народа, треба очекивати слично разрешење. "Када је у питању унутрашње уређење Србије, поставља се и питање Војводине, која је уједно и најважнији део мањинског питања. Отварају се и два регионална: југ Србије и Санџак. Оба су истовремено и веома важна мањинска и регионална питања." (Бисерко, 2005) Логика по којој се распадала некадашња заједничка јужнословенска држава, сада је, тријумфално се закључује, на делу и у самој Србији (Бисерко, *ibid*). Тек потпуном финализацијом тих процеса, за простор Западног Балкана, процењује се, наступа период стабилног и просперитетног развоја: "Европска Унија је тек на властитим грешкама почела да развија јаснију стратегију, која у суштини прихвата идеју о дисолуцији Југославије **без које нема консолидације региона**", уверена је С. Бисерко. (*ibid*, курзив М.Р.)⁴⁰ Коначно, "деетатизацијом Срби-

³⁹ Према: *Људска права и колективни идентитет*, цит.изд. стр. 326.

⁴⁰ Сакросанктност свих административних ("авнојевских") граница некадашњих југословенских република, по којима би требало вршити њену "дисолуцију", то јест свих изузев србијанске, у текстовима србијанских цивилно-друштвених делатника има свој јасан графички еквивалент. Тако активисткиња *Жена у црном*, београдска социолошкиња Ивана Спасић, у сваком од њих изразе: *српске крајине*, *Република Српска*, па чак и *Савезна република Југославија* (тај "дроњак од државе" – Б. Јакшић) ставља међу обавезне знакове навода (Cf. Спасић, 1996, 168. *et passim*)

је, њеном регионализацијом, ослобађањем наших људи да лакше послују, да лакше тргују, снижењем пореза, одстрањивањем тих прасећих бригада, тих **постосманских деспота** који манипулишу поданичким осећањима која још увек опстају у дубини нашег друштва – биће обесмишљене све оне границе које су у међувремену настале на Балкану и које ће **наставити** да настају, а које су за нас толико болне” (Самарцић, 2007, болд М. Р.).

• Политички преврат у Србији који се догодио 5.октобра 2000. године представља, подвлачи се, неискоришћену историјску шансу да се успостави персонални и идеолошки дисконтинуитет са дотадашњом националистичком и империјалистичком политиком официјелне Србије. *"Неспоразум Срба са светом крајем XX века остао је и након 5.октобра, упркос огромној жељи света да се Србија прими натраг у окриље међународне заједнице. Ниједна земља у транзицији није добила тако повољне услове за пријем у Савет Европе, нити је добила третман какав је добила Србија. Европска Унија је протрла црвени тепих с надом да ће нова демократска власт направити истински дисконтинуитет с Милошевићевим режимом"*, резигнирана је С. Бисерко. (2005) Избором Милошевићевог наследника, по мишљењу активиста србијанског "трећег сектора", уместо дисконтинуитета, омогућен је континуитет те политике⁴¹, трагично потврђен убиством првог постмилошевићевског премијера Србије марта 2003. године. *"Након убиства премијера Ђинђића дошло је до инволуције и отвореног повратка на етнонационалистичку политику, одбацивања сваког облика истинског суочавања с прошлошћу и сарадње са Хагом. Процес потпуне рестаурације национализма добио је легитимитет на изборима 2003. године. С тим да су сада циљеви и моћ олигархије међународно легитимисани, јер се не може оћекивати нова **изолација Србије**", са жаљењем констатује С. Бисерко (2005, болд М. Р.).* А разлога за изолацију има на претек. Репертоар термина којима се исти предочавају слушатељству, изгледа овако: *"Данас су на власти **црнорукаши**, та официјерска **фукара**, нека дружина из азијског департмана, у сваком случају смртни непријатељи демократије и **расисти**. (...) Они су препознали себе као искључиву здраву снагу свога племена и предлажу неку тајну и трајну политичку*

⁴¹ "Овакав (персонални, прим М.Р.) исход 5.октобра омогућио је континуитет са политиком претходног режима, посебно на плану националистичког пројекта, а тиме и одржавање криминализованих и репресивних државних и парадржавних структура." (Бисерко, 2005) Јер, прецизира Бисерко, "Војислав Коштуница није ни у једном тренутку осудио Милошевићеву ратну политику, нити се икада позитивно изјаснио о Хашком трибуналу. Такође, Војислав Коштуница се никада није дистанцирао од пројекта Велике Србије. Напротив, он је користио сваку прилику да Републику Српску третира као другу српску државу, која је привремено раздвојена од Србије." (Бисерко, *ibidem*) Разлог томе је у чињеници да је "ДСС очигледно простаљинистичка, ранковићевска странка, која обожава политичка начела Добрице Ћосића. По њима, национални интерес који прокламује УДБА, мафија и сличне народне организације, важнији је од демократије" (Самарцић, 2007).

безобзирност у оквиру једне **разбојничке** некултуре (...) *Ето, то је наша политика. Гангстери!* (...) *То је чисти онај мафијашки, некрофилски, сатанистички, одвратни олош* (...) *Онај Басара каже да неће у Србији бити ништа боље док се не задиме ломаче свете шпанске инквизиције. Па сад нека то чита како ко хоће.*" (Прокић, 2007, болд М.Р.) Дакле, **"како је завршио Милошевић, тако ће и овај"** (Војислав Коштуница, М. Р.), најављује Никола Самарцић. (2007, болд М. Р.) Време краткотрајне Ђинђићеве владавине треба, дакле, схватити као неку врсту изузетка, реформистичког и про-западног инцидента у континуираном историјском току српског конзервативизма и антизападњаштва.⁴²

- Свеколиком својом, а напосе новијом историјом, српски народ је потврдио своју инхерентну *милитаристичку, традиционалистичку, антимодернизацијску* и *ирационалистичку* вредносну оријентацију и као такав је, упозорава се, непожељан у породици евро-атлантских народа, чијем тегобном настајању сведочимо. Редоследом назначених атрибуција и дословно: *"Активна улога војске у политици показала се као константа модерне историје Србије и Југославије и представља једно од њених најмаркантнијих обележја. Војска је, с једне стране, била главни ослонац режима и званичне државне идеологије, али је често бивала и самостални политички чинилац који на себе*

⁴² Само неколико недеља пре Ђинђићевог смакнућа и почетка надметања за монопол на његову политичку заоставштину, активисти србијанског "невладиног сектора" су свој став према његовој политици семантички конкретизовали на сасвим другачији начин: "Политичку каријеру је почео као заговорник и заљубљеник грађанске демократске опције (у време оснивања ДС), наставио је фингирајући допадљиво умерену националну демократску варијанту, да би средином деведесетих, тада већ као лидер ДС, подлегао јаким искушењима јефтиног популистичког национализма ратних боја, играјући на чувеној 'патриотској' клацкалицы Београд-Пале" (Торов, 2003); "...ђа га зову на Пале да с гусларом Радованом врти вола на ражњу, ето ти њега, ђа га зову у Сарајево, да прошета Башчаршијом подруку са Златком Лагумцијом, ето њега и тамо! И све се смешка, и овамо и онамо, оним карактеристично американизованим блештавим кампањским осмејком који на просто вришти *Vote For Me.*" (Панчић, 2002); "Његов централистички приступ развоју Србије, као и пре њега Милошевићев у односу на Југославију, радикализује и убрзава процес еманципације, не само војводине и Санџака, већ и свих мањина" (Бисерко, 2003); "И премијер Ђинђић све чешће показује нервозу у погледу сарадње с Хагом и све чешће релативизује неопходну сарадњу, јер, ето и 'Бин Ладен није ухапшен, а било би пожељно'" (Бисерко, *ibidem*); "Сада каже да Србија 'не сме бити талац Хага' и ето поново чујемо стари познати рефрен 'можемо ми и без тих тричавих стотинак милиона америчких долара'. Само што није ускликнуо 'Санкције нам не могу ништа'. Иде Ђинђић и даље: одређује како је 'право време за преговоре о коначном статусу Косова', па додаје 'ако изгубимо Косово, тражићемо Републику Српску'. Но, и то није довољно: буду ли Албанци и свет инсистирали на независном Косову, тражићемо његову поделу. И гура премијер још даље и упорније: ако се нашој војсци и полицији не дозволи да уђу на Косово, нема друге него да захтевамо прекрајање балканских граница. И тако даље и томе слично, говор за говор (десетине на дан) на свим могућим и 'слободним' телевизијама" (Торов, 2003).

преузима креативну улогу у формулисању национално-политичких циљева, с друге стране. (...) Током последње три деценије XX века војска је имала истакнуту улогу активног чувара режима, односно државне идеологије (социјализам), што се поклапало с интересима српске националне елите." (Бисерко, 2005)⁴³ Потом: "Србија је у Русији, односно православној цивилизацији тражила историјски ослонац. Чињеница је да је Србија део тог православног света, што се најбоље види кроз њен однос према тржишној привреди и европским вредностима." (Бисерко, 2005) Надаље: "Проблем Србије је у недостатку унутрашње подршке за промене и окоштали отпор модернизацији. **Антизападни** отпор је константа у српској историји који је вероватно сада и највећи због изазова и позитивних околности које су се стекле за проевропску оријентацију" (Бисерко, 2003ц, болд М. Р.).⁴⁴ И најзад: "Рационално објашњење за све што се дешавало у Србији, не само последње две деценије, већ и током целог XX века, није могуће (...) Корене вероватно треба тражити у чињеници да у српској историји не постоји раздобље просветитељства и рационализма у којима су сазревала модерна европска друштва" (Бисерко, 2005).⁴⁵ Стога: "Србија мора проћи кроз процес **самоспознаје** и преиспитивања, како би у региону била фактор који јој ЕУ приписује и прижељкује. Било би погубно да се тај процес прескочи, јер би то смањило шансе региона за нормализацију и створило потенцијал за будуће неспоразуме." У том смислу и "упозорење Мартија Ахтисарија изнуђено неуспешним преговорима да 'свака нација има терет који треба да плати', те да

⁴³ Њена улога и у југословенским ратовима с краја деведесетих, за активисткињу *Београдског круга*, Светлану Књазев Адамовић је недвосмислена: "Тако је рањени *диносаурус*, срљајући из пораза у пораз и остављајући за собом непојмљиво крваве трагове, стигао докле је стигао, да угуши и сатре своје последње прибежиште – Србију и Црну Гору, које су сада претворене у војне логоре (...) И будући да су Србија и Црна Гора последње прибежиште тог *монструма*, који још увек – и после свих губитака – располаже знатним разорним потенцијалом: рецимо, ракетама које могу бити управљене на градове наших суседа, нема разлога да се чудимо што су баш Србија и Црна Гора на мети међународног јавног мњења." (Књазева Адамовић, 2002, 179, болд М.Р.)

⁴⁴ Јер, "оно што опстаје као константа (политичке културе Срба, М. Р) јест недовољна партиципативност (неразвијена грађанска свијест), парохијални политички менталитет (несклад уског и опћег, јавног интереса), неспремност на укључивање у шире окружења (регионално, европско) и готово непомакнута грегари инстинкт (јак колектив насупротив грађанском индивидуализму)", закључује Стјепан Гредел у интервјуу за *Hrvatsku riječ* (Гредел, 2006) За *Hrvatski servis BBC-a* исти аутор на следећи начин конкретизује своје налазе: "Самопоуздан је човјек који за то има основе, док је код Срба прије ријеч о инату или, у овдашњем жаргону – дрчности. Дрчност је у суштини негативна самоидентификација по моделу 'ми смо јачи јер смо јачи', а што, наравно, доводи до продужења тензија, агресивности и најаве нових конфликта" (Гредел, 2005).

⁴⁵ Отуд, "мождане вијуге једне песничке нације нису прилагођене размишљању; круга логика рационалности за њих је попут јарма или оклопа који треба што пре смакнути." (Спасић, 1996).

се политика коју је водио Слободан Милошевић 'мора узети у обзир', деловало је као **отрежњујућа бомба**". (Бисерко, 2006, болд М.Р.) Можда ће наречени процес трајати и неколико генерација, "али је заиста потребно да се он организовано одвија, на политичком нивоу. Зато смо пре две године и основали ЛДП, без амбиција да резултате свога рада доживимо и без амбиције да то учине наше генерације." (Самарцић, 2007) У евроатлантски свет Срби ће, дакле, бити добродошли тек након вишегодишњег, а можда и вишедеценијског етно-карактерног дисциплиновања ("денацификација") и политичко-културалног ресоцијализовања ("катарза") под протекторатом, односно једном врстом колонијалне управе међународне заједнице. Интерес да тај замашни пројекат уроди плодом имају, подвлачи се, обе стране, српска чак и нешто већи. Јер, "шта ми имамо од Ђелићевих европских интеграција ако ћемо ући, ако не с Младићем, а оно с Бухом у Европску унију. Нама не треба такво европско чланство, шта ће нам Европска унија ако ће **убице** из Русије да купују капитал у Србији и да сеју овде свој прљави новац? Шта ће нам европска политика с Коштуницом који сматра да су нам једнаки као људи само припадници наше врсте и наше вероисповести? Шта ћемо у Европску унију када имамо доминантну верску организацију коју више не представљају духовници, интелектуалци и испосници, него **ратни хушкачи, лопови и педофили**? (...) У томе је објашњење њиховог устезања не само да нас приме у своје пуноправно чланство, него и да нас третирају као нормалне људе (...) Да ли им је потребно и наше **смеће**? Ја не верујем." (Самарцић, 2007). Отуд и

- Претпоставка да ће се временом и Србија кретати по историјској инерцији, без спољашње принуде и подстицаја, наивна је и неприхватљива, категорични су србијански цивилно-друштвени делатници: "Са својим унутрашњим конзервативним структурама она није политички и економски партнер у региону. Њена демократска трансформација је могућа само уз помоћ међународне заједнице и неку врсту '**колонизације**' њених институција, посебно војске, полиције, правосућа и образовног система" (Бисерко, 2003д, болд М. Р.). У том смислу, од посебнога значаја је, по мишљењу ове активисткиње "трећег сектора", редефинисање њеног безбедносног система: "Демилитаризација Србије, свођење армије на рационалну меру с новим безбедносним концептом (који подразумева борбу против природних непогода, тероризма, трафикинга, наркодилера) отвара могућност за њену стварну демократизацију". (Бисерко, 1999). Стога је за Соњу Бисерко право питање "да ли је Србија уопште у стању да '**поднесе**' толику количину добрих намера оних који су вољни да јој помогну" (2002ц, болд М. Р.).⁴⁶ Повлашћену

⁴⁶ Добрим намерама међународне заједнице, према мишљењу директорке Центра за културну деконтаминацију, није, ипак, наодмет придружити и лична прегнућа у назначеном смеру: "То (назив Центра, прим. М. Р.) значи да су током свих тих година људи постали болесни, култура нарочито, и да нам је потребан један центар који ће деконтминирати ту невероватну ксенофобију и национализам који се раширио Србијом, који је, заправо, одређена врста национал-социјализма и који је прерастао у истинску шизофре-

улогу у том процесу спољашњег помагања Србији, требало би да имају Сједињене Америчке Државе, као, наглашава се, једини неспорни политички ауторитет међу готово свим државама Западнога Балкана, превасходно онима још увек оптерећеним неразрешеним етничким питањима. У том смислу, активисти србијанског "трећег сектора" су особито сензибилизирани за, како се упозорава, све транспарентније и националну пропаст најављујуће окретање Србије православној и словенској Русији. Али, излаза има, а он је "у конкретним акцијама, конкретној мобилизацији на следећим изборима, на којима морамо помоћи људима да се јасно определе између Европе и **руске губерније**. То је избор пред којим се налазимо и зато с нестрпљењем очекујем да чујем шта ће данас и на којем језику, на **руском** можда, Коштуница одговарати Европској Унији" (Дерета, 2007, болд М.Р.).

Тако је изгледала, односно тако би морала да буде тумачена недавна прошлост јужнословенских народа из перспективе најпроминентнијих активиста србијанског "невладиног сектора", промотера једне доиста нове и бизарне – *интерпретаторске* политичности ("политикантство"), несметано практиковане на србијанској јавној сцени целих десетак протеклих година. Цивилно друштво, подсећа Смиља Аврамов (*ibid*, 83) није прост скуп аутономних јединки, него оплеменењено друштво, с високим степеном учтивости и одговорности. Едвард Шилс (Shils, 1997, 49) пак, упозорава да је "учтивост" (*civility*) врлина грађанина који дели одговорност у друштву с осталим грађанима и с владом. Учтивост подразумева да актери цивилног друштва достојанствено обављају своје функције, уз свест о последицама свога понашања". Уместо "учтивости" и "достојанства", "одговорности" и "свести о последицама свога понашања", активисти србијанског цивилног друштва који су били у фокусу наше пажње у овоме тексту, демонстрирали су арогантност и екстремизам као стил свога – интерпретаторскога! – рада, фалсификаторство и контрафактуалност као његову стратегију и антисрпски национализам и расизам као његово идеолошко упориште. Велики идеали људских права, мира, ненасиља и толеранције у пракси овог дела активиста србијанског "трећег сектора" дегенерисали су у пуки и огољени инструмент политикантског егзибиционизма опасних намера, а србијанско *друштво* од декларисаног објекта демократизације, модернизације и политичке еманципације, реторички преведено у објекат дискурзивне елиминације српскога *народа* и њоме обезбеђеног моралног легитимисања и политичког нормализовања финалних аката држав-

нију и праву катастрофу. (...) Мислим да заиста треба деконтаминирати ту територију од свих тих имица, тих идиотских прича које су упућиване народу и коришћене како би режим конструисао нове етничке границе. То није слобода и демократија" (Павићевић, 2001, болд М. Р.).

не фрагментације његових етничких простора. Знаменити слоган под којим је настајао и у функционалном смислу се профилисао цивилно-друштвени покрет као такав: "Јако друштво, слаба држава", на србијанским просторима је добио своју чудовишну реформулацију: "Морално стигматизовани народ, територијално минимизована држава." На тај начин самоидентификоване у протеклој деценији свога јавнога деловања, пре свега у својству ентузијаста на једном крупном и самонаметнутом задатку за који су имале премало стручних квалификација, а превише политикантских и профитерских мотива,⁴⁷ уместо угледа неопходног и драгоценог коректива власти у искреним настојањима на ствари заједничкога добра, невладине организације које су биле предмет нашег интересовања у овоме тексту, заслужено су стицале репутацију малигне израслине на већ разореном друштвеном ткиву Србије⁴⁸ и статус озбиљне претње ионако минијатурним остацима њених, већ углавном осујећених државних и националних интереса. Декриминализација сопственог, у том правцу конципираног деловања обезбеђивана је реторичком стратегијом *пражњења од садржаја* и/или *извергавања порузи* управо претходно наведених појмова ("национални", односно "државни интерес"), али и свих других, њима сродних ("патриотизам", "издаја", односно "лојалност" политичкој заједници којој се припада,...) појмова који као такви творе основу скупа принципа којима се руководи свака озбиљна и одговорна државна политика у било ком крају Планете. Тако "рашчишћено", симболичко поље је постајало оптимизован терен за разигравање цивилно-друштвених борби са нимало симболичким последицама. У одгонетању личних мотива за учешће у

⁴⁷ Према резултатима истраживања о стању у србијанском "невладином сектору", спроведеног средином деведесетих, управо ове организације су међу малобројнима које изјављују да немају значајнијих финансијских проблема у своме пословању, односно да им за даљи рад нису потребна никаква додатна финансијска средства (Сф. Петровић & Пауновић, 1994). Образлажући ову, у моралном смислу дубоко компромитујућу чињеницу, директор београдског *Центра за људска права* и професор емеритус Београдског универзитета каже: "Само с новцем од чланарина ми не можемо да се упоређујемо са ауторитарном и мафијашком влашћу. Да победимо, потребна нам је била помоћ из иностранства." Али, пожалио се истовремено овај активиста србијанског "невладиног сектора", тешко је наћи финансијере који су у стању "да држе језик за зубима", те да америчке јавне установе у том погледу нису сигурне (Сф. Jauvert, 2000, 62, према Аврамов, 2005, 209.) Само за финансијску подршку србијанском *Отпору* исте су, примера ради, у 2000. години издвојиле 508.398 долара. На Меморандуми о исплати једног дела раније финансијске помоћи овој организацији, формираној под именом *Студентска иницијатива*, стајало је да је тај акт "у највишем интересу Владе САД". Према подацима које је недавно обелоданио београдски дневник *Политика*, месечна примања запослених у србијанским невладиним организацијама овога типа премашују просечне зараде истраживача у србијанским научним установама за око 250% !

⁴⁸ Призор физичког разрачунавање директорке *Фонда за хуманитарно право*, Наташе Кандић, са српским избеглицама с Косова и Метохије на улицама српске престонице, представљао је визуалну демонстрацију квинтесенције овог типа цивилно-друштвеног деловања у данашњој Србији, његове локално-друштвене телеологије.

њима не би требало сасвим занемарити ни чињеницу претежно не-српског (углавном хрватског) етничког порекла већег дела цивилно-друштвених делатника овога типа, чињеницу која из разлога србијанској академској заједници наметнуте *политичке* уместо *сазнајне коректности* као принципа њенога рада, углавном остаје у сфери истраживачког табуа; као таква, строго табуирана, она, могућно је, додатно оснажује и посредно легитимизује наречени, ресантимански мотив њиховог деловања.⁴⁹ Дода ли се свему претходноме и њихов, углавном породично наслеђени комунистички, *eo ipso* антисрпски светоназорски *background*, сет мотива за овај, изразито субверзивни тип цивилно-друштвене делатности у данашњој Србији, бива употпуњен. А колективно-психолошки став претежне индиферентности, па чак и толерантности према истоме, био је унапред обезбеђен стањем колективне депресије у којој се српски народ нашао након низа војних, политичких и економских пораза који су му приређени у последњој деценији XX века.

За пажљиве и објективне аналитичаре тзв. "трећег", односно "невладиног сектора" и улоге једног његовог дела у епохалном, по интересној мери актуалних потентата глобалне моћи пројектованом, геополитичком редизајнирању постхладноратовског Западног Балкана, али и неких других – евроазијских простора савременог света, наречене чињенице су поодавно изгубиле статус *сазнајног новума*.⁵⁰ Проблематика невладиних организација – то је на србијанском примеру само драстично потврђено – тангира саму суштину међународне политике и међународних односа, инфраструктуру светске зајед-

⁴⁹ Међу разлоге за ретко истраживачко тематизовање ове и низа других, данас већ "тврди" чињеница о деловању ове групације србијанских цивилнодруштвених активиста треба, бесумње, ситуирати и *страх* од моћи и спремности на освету, које исти црпу из своје интензивне повезаности с готово свим инстанцама агресиве евроатлантске политике према српскоме народу у последњих петнаестак година. О размерама тога страха недвосмислено сведочи и податак да су своје прилоге за психолошко-политички портрет водеће фигуре овога дела србијанскога "трећег сектора" и његове "друге Србије", србијанске историчарке и некадашњег високог функционера СКЈ, Латинке Перовић, њене колеге, познаници и некадашњи саборци из невладиних организација, пристали да дају једном београдском новинару уз изричит услов необјављивања њихових имена и презимена (*Cf.* Ћиријаковић, 2006). У редовним, својим финансијерима упућеним годишњим извештајима о стању људских права у Србији, који већим делом представљају класична обавештајна и достављачка штива, Перовићкин *Хелсиншки одбор за људска права у Србији*, иначе, марљиво пописује имена и изјаве свих србијанских интелектуалаца и јавних делатника који се одваже да на било какав, критички интониран начин, проговоре о раду србијанских цивилнодруштвених делатника овога типа (*cf.* све годишње извештаје ове организације од 2001 г. наовамо, www.helsinki.org.yu/izveštaji)

⁵⁰ У том кључу треба тумачити и недавну одлуку челног човека најмногољудније државе словенскога света да предложи законски акт о забрани иностраног финансирања невладиних организација које делују на њеној територији.

нице.⁵¹ Било би, међутим, упозорава Смиља Аврамов, погрешно схватити њихову мисију на просторима некадашњих реал-, односно самоуправно-социјалистичких друштава, као неку врсту завере западног света, у првом реду САД против њих. "Управо обрнуто – то је добро испланирана акција, један алтернативни модел владавине о коме се отворено расправља. Ни чланови Конгреса, ни администрација Председника САД, немају никаквих илузија о природи организација којима манипулишу. То су за њих допунске полуге у спровођењу политике, које они 'поштено и отворено плаћају'. Само у 1995. инвестирано је у 'невладине' организације у земљама у транзицији, које су укључене у глобалистичку мрежу, 6 милијарди долара. Поједине од тих организација располажу, наводи Халовеј, већим средствима него ли сама влада." (Аврамов, *ibid*, 214) Да ли ће србијанске законодавне власти ургентном и умногоме закаснелом акцијом на прецизном законском регулисању ове деликатне области цивилног организовања⁵², које би јасно дефинисало све његове важније аспекте (извори финансирања⁵³, домен делатности, кривичне санкције за његово прекорачење,...) успети да у "минут до дванаест" осујете дефинитиван успех њихове мисије – потпуни национални и државни слом Србије – остаје да се види⁵⁴.

⁵¹ У речнику међународног права невладине организације се и дефинишу "као приватне организације које служе као механизми за сарадњу између приватних националних група у међународним односима" (Cf. Robert L. Bledsoe & Boleslaw A. Borzek, *The International Law Dictionary*, 1987, London, p. 77, курзив М.Р.)

⁵² Рад невладиних организација у Србији све до данас "уређује" Закон ("о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију СФРЈ"), усвојен давне 1990 г.!

⁵³ Резултати истраживања о стању у "трећем сектору", спроведеног 2001.г. на узорку од 871 невладине организације које делују на територији Србије, говоре да више од половине њих не жели да обелодани имена својих финансијера (cf. NGO Policy Group, 2001). Од тада до данас и о том аспекту њиховог деловања јавности је, ипак, прослеђен знатан део података, углавном услед изостанка бојазни да ће, у том погледу зачуђујуће неагилне србијанске власти на исте реаговати на било какав, својој функцији примерен начин; извесна јавна маргинализација неколико најекстремнијих организација овога типа до које је дошло задњих месеци, пре је резултат унутрашње диференцијације у цивилнодруштвеним редовима, односно критичке рефлексije сопственог деловања коју је спровео један њихов део, окупљен око тзв. *Фонда за политичку изузетност*.

⁵⁴ У том погледу од велике помоћи могла би им бити пракса других демократских држава на том плану. Тако је, на пример, и поред веома либералног односа према невладиним организацијама, Белгија задржала право да их распусти или им забрани рад у четири случаја: 1) уколико се новчани фондови или приход организације, користе супротно циљевима за које су основане; 2) у случају инсолвентности; 3) непостојања администрације; 4) уколико је активност удружења у супротности са јавним поретком, или правилима морала. У појединим земљама формиране су специјализоване установе за праћење, координацију и контролу невладиних организација. У Великој Британији то је *National Council for Voluntary Organizations*. Посебна служба у овој земљи, *MI-5*, контролише делатност невладиних организација које се боре против нуклеарног наоружања. Најригороз-

Цитирана литература и остали извори:

- Avramov, S. (2005). *Alternativni model svetske zajednice – Civilno društvo i nevladin sektor*, Beograd: Nova Evropa
- White, G. (1994). "Civil Society, Democratization and Development: Clearing the Analytical Ground", in: *Democratization*, Vol. 1, No.3
- Shils, E. (1997). "The Virtue of Civility", in: Steven Grosby (ed.) *Selected Essays on Liberalism, Tradition and Civil Society*, Indianapolis, 1997
- Ottaway, M. & Carothers, T. (2000). "Toward Civil Society Realism", in: *Civil Society Aid and Democracy Promotion*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace
- Diamond, L. (1994). "Toward Democratic Consolidation", in: *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 3, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Bledsoe, L.R. & Borzek. A.B.(1987) *The International Law Dictionary*, London,
- Stanisavljević, N.(1995). "The Profile of the Voluntary Sector in Post-Communist Countries: Case of Yugoslavia", *Družboslavne razprave*, tom X, No.19-20., Ljubljana
- Petrović, B. & Paunović, Ž. (1994). *Nevladine organizacije u SR Jugoslaviji*, Otvoreni univerzitet & Evropski građanski centar za rešavanje konflikata, Subotica
- NGO Policy Group, (2001). *Treći sektor u Srbiji – stanje i perspektive*, Centar za razvoj neprofitnog sektora, Beograd
- Paunović, Ž.(1997). "Razvojni ciklus nevladinih organizacija u SR Jugoslaviji", U: *Granice – izazov multikulturalnosti*, (ed.B.Jakšić), Beograd, Forum za etničke odnose
- Harden, B. (1999). "What It Would Take To Cleanse Serbia", <http://www.riga.lv/minelres/archive.html>
- Radojčić, M. (2007). "Uz jedno Javno izvinjenje i jedno Objašnjenje ili: o bedi malih ljudi Jugoistočne Evrope", u: *Sociološki pregled*, No.2
- Radojčić, M. (2007). "Srbijanska humanistika i zapadne predstave o Srbima tokom jugoslovenskih građanskih ratova – 'nauka' u službi rasizma" (manuscript)
- Tadić, Lj. (1995) *Otvoreno pismo saradnicima Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu*, arhiva IFDT-a
- Popović, M. (2001). "O jednoj politički pristrasnoj studiji", *Sociološki pregled*, No.1-2
- Biserko, S.:
(1999). "Crisis or Stability in the Balkans, <http://www.usip.org/events/bib99/biserko-address.html>
- (2001). Izjava, <http://www.medijaklub.cg.yu/izjave/202001/jul/24-html>

нији систем контроле завеле су САД. Након терористичких напада од 11. септембра 2001. на основу недуго након њих усвојеног *Patriot Act*, само у Денверу полиција је оформила 3000 досијеа активиста "трећег сектора" и под строгу контролу подвела више од 200 невладиних организација. У Грчкој је свака од постојећих невладиних организација појединачно везана за Министарство спољних послова. У свим западноевропским земљама постоје и јединствени регистри невладиних организација. Уз регистар, свака од њих је обавезна да приложи и Статут организације, отворен за јавност, који се чак и публикује у званичним публикацијама. У Србији поједине невладине организације своје статуте сматрају тајном, а многе од њих их и немају, већ делују по упутствима својих финансијера.

- (2002). "U potrazi za identitetom", *Helsinki povelja*, No.56.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2002a). "Reciklaža istorije", *Helsinki povelja*, No.53., <http://www.helsinki.org.yu>
- (2002b). "Eho prošlih vremena", *Helsinki povelja*, No.58., <http://www.helsinki.org.yu>
- (2002c). "Internacionalizacija unutrašnjih sporova", *Helsinki povelja*, No. 52.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003). "Prinudni izlazak iz krize", *Helsinki povelja*, No. 60.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003a). "Pobeda antievropske vertikale", *Helsinki povelja*, No. 70.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003b). "Konsolidacija patriotskog bloka", *Helsinki povelja*, No.63.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003c). "Pokušaj stabilizacije", *Helsinki povelja*, No.68.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003d). "Borba za Đinđićevo nasleđe", *Helsinki povelja*, No. 64.
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2003e). "Između dve realnosti", *Helsinki povelja*, No. 61, www.helsinki.org.yu
- (2005). "Bilans promašenog projekta", *Helsinki povelja*, No. 79-80,
<http://www.helsinki.org.yu>
- (2005a). "Sjećanje na Srebrnicu" u : *Srebrnica: sjećanje za budućnost*, Sarajevo,
Fondacija "Heinrich Bell", regionalni ured u Sarajevu
- (2006). "Ubrzanje samoizolacije", HP, 97-8 2006.
- (2007). "Naučni autoritet i aristokratska pojava", *Helsinki povelja*, januar-februar,
www.helsinki.org.yu
- Belančić, M. (2002). "Da li je Balkan naša sudbina? ", u: *Druga Srbija – 10 godina posle*,
Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Brauning, K.(1992) "KONAČNO REŠENJE u Srbiji – JUDENLAGER na Sajmištu",
Zbornik jevrejskog istorijskog muzeja, No.6
- Dereta, M. & Hyatt, J. (1999). "Hidden Heroes", *Guardian*, London, April 14
- Dereta, M. (2007) "Intervju" za *Peščanik*,
www.b92.net/info/emisije/pescanik.php?yyyy=2007&mm=09&nav_id=26314
- Dimitrijevic, V. & Pejic, J. "The Effects of UN Sanctions Against Yugoslavia (Serbia and
Montenegro): Theory and Conventional Wisdom in the Current Context",
<http://www.kent.ac.uk/politics/research/kentpapers/dimitri.html>
- Gredelj, S. (1996). "Jezik mira – problematičan problem", u: Jakšić, B. (ed.) *Ka jeziku
mira*, Beograd: Forum za etničke odnose
- Gredelj, S. (2005) "Izjava" za *Hrvatski servis BBC-a*,
www.bbc.co.uk/croatian/news/story/2005/10/051025_srbi_shtml
- Gredelj, S. (2006) "Intelektualac nema pravo distancirati se od problema društva" u:
Hrvatska riječ, www.hrvatskariječ.co.yu/arhiva.php?zg=2282288&no=167
- Inić, S. (2002). "Tako smo duboko pali", u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd:
Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Kandić, N. "Human Rights in Time of War",
<http://www.speaktruth.org/defend/profiles/profile-22.asp>
- Kandić, N. (2000). "Niko ne želi da živi sa zločincima", *Free Serbia*, internet izdanje,
28. avgust

- Knjazeva-Adamović, S. (2002) "Odgovornost prosvetljenog apsolutizma", u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Kovačević-Vučo, B., "Kuvam najbolje na svetu",
<http://www.politika.co.yu/ilustro/2318/2.html>
- Mimica, A. (2002). "Predgovor" za *Intelektualci i rat*, u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Nikoliš, G. (2002). "Koja je cena slobode" u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Pančić, T. (2002) "Teret zločina: Pilatovska sapunica", *Helsinška povelja*, No. 54/5.
www.helsinki.org.yu
- Pavičević, B. (2001). "Serbian Democratic Uprising",
<http://www.solidarity-us.org/borka/66.txt>
- Pavičević, B. (2007). "Munira i Stojanka", *Danas*, 28.februar 2007.
- Perović, L. (2002). "Uz drugo izdanje", *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- Pešić, V.
(2000). "Serbia Needs a Total Turnaround" *NIJ*, Issue no..202, December 8, (2002).
"I DOS i DSS na prvo mesto stavljaju svoju stranačku taktiku" *Danas*, 27.7.
(2000a). "Ništa dok se narod sa Miloševićem ne potuče", Reporter, 28.januar
(2005). "Intervju" za Radio B92, 26.6., <http://www.b92.net>
- Prokić, N. (2007). "Intervju", *Peščanik*,
www.b92.net/info/emisije/pescanik.php?yyy=20078mm=098nav_id=263314
- Samardžić, N. (2006), "Epilog razvoda", *Helsinška povelja*, No. 95-6,
www.helsinki.org.yu
- Samardžić, N. (2007). "Intervju", *Peščanik*,
www.b92.net/info/emisije/pescanik.php?yyy=20078mm=098nav_id=264412
- Savić, O. (2002), "Militaristički cogito", *Intelektualci i rat*, u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd:Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji
- Spasić, I.(1996). "Opozicija – kriva za sve", u: *Republika*, No.150, 15-31. oktobar
(1996a). "Raz-govor kao jezik mira", u :B.Jakšić (ed.) *Ka jeziku mira*, Beograd:
Forum za etničke odnose
- Torov, I. (2003) "Križa vlasti u Srbiji: dogmatizam Đinđićevog pragmatizma", *Helsinška povelja*, No. 61, www.helsinki.org.yu
- Životić, M. (2002). "Disidenti i rat", u: *Druga Srbija – 10 godina posle*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Mirjana Radojičić
Institute for Philosophy
And Social Theory
Beograd

S u m m a r y

**CASE OF EX-YUGOSLAVIA AND STRUGGLE FOR
ITS INTERPRETATION – CASE OF NGO'S IN SERBIA**

IN this article author considers the case of disintegration/decomposition of Yugoslavia from the angle of struggle for interpretation that several NGO's have fought on serbian public scene. Clue of whole matter is in a kind of politic of interpretation engaged by these NGO's as for the near yugoslav past. After the brief summary of this kind of interpretation author asks for key tenets of alleged »new politicity« that have been formed as a model of civil activity in Serbia during the last decade. In concluding part of the article geopolitical dimension of that phenomena is pointed out as well as importance of its precise legislation needed to restrict this kind of practice considerably.

Key words: disintegration/decomposition of Yugoslavia, civil society, NGO's in Serbia, politics, interests, international relations, evroatlantic integrations.